

Η ηγεμονία της Αθήνας (479-431π.Χ) - Η αθηναϊκή δημοκρατία στον «χρυσό αιώνα του Περικλή»

Η ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΔΗΛΟΥ

Οι Αθηναίοι ανέλαβαν, έτσι, την αρχηγία με τη θέληση των συμμάχων εξαιτίας της έχθρας τους εναντίον του Πausanias. Όρισαν ποιοι από τους συμμάχους έπρεπε να συνεισφέρουν χρήματα και ποιοι να προμηθεύουν καράβια για την αντιμετώπιση των βαρβάρων. Σκοπός ήταν να λεηλατήσουν τις κτήσεις του Βασιλέως, αντίποινα για τα όσα είχαν πάθει. Για πρώτη φορά, τότε, οι Αθηναίοι διόρισαν ελληνοταμίες που πήγαιναν και εισέπρατταν το φόρο. Έτσι ονομάστηκε τότε η εισφορά... Ταμείο ήταν η Δήλος και οι συνελεύσεις της συμμαχίας γίνονταν στο Ναό.

Θουκυδίδης, Ιστορία, Α, 96 (μετ. Άγγ. Βλάχου)

Η ιστορική αυτή πηγή μάς πληροφορεί για την αρχή και την οργάνωση της Συμμαχίας της Δήλου, μετά το 478 π.Χ., μιας συμμαχίας των ελληνικών πόλεων που οργανώθηκε εναντίον των Περσών, με σκοπό την προστασία και την άμυνά τους από κάθε μελλοντική εισβολή, τους για να εξελιχτεί όμως σε ηγεμονία των Αθηναίων πάνω στους συμμάχους τους. Από το κείμενο ο αναγνώστης πληροφορείται τον τόπο και τον τρόπο της οργάνωσης της συμμαχίας, αλλά και το γεγονός ότι αυτή εκτός από αμυντικούς, έβαζε και επιθετικούς στόχους εναντίον των Περσών («να λεηλατήσουν τις κτήσεις του [πέρση] Βασιλέως, αντίποινα για τα όσα είχαν πάθει.»). Αναφέρεται επομένως στις επιθετικές επιχειρήσεις που διεξήγαγε η Συμμαχία εναντίον των Περσών στη Μικρά Ασία -για την απελευθέρωση των ιωνικών, αιολικών και δωρικών Ελληνικών πόλεων από την Περσική σκλαβιά- αλλά και στην Κύπρο, υπό την ηγεσία του Κίμωνος. Ο ιστορικός μάς δείχνει για ποιο λόγο συγκροτήθηκε η συμμαχία γύρω από την Αθήνα, κι όχι γύρω από τη Σπάρτη. Αποφασιστικό γεγονός εδώ στάθηκε η καχυποψία εναντίον του Σπαρτιάτη βασιλιά Πανσανία, ο οποίος μάλιστα κατηγορήθηκε για προδοσία των Ελλήνων. Το κείμενο της πηγής αυτής συνδυάζεται με όσα διαβάζουμε στο σχολικό βιβλίο, σελ.69:

«Μετά τη νίκη των Ελλήνων εναντίον των Περσών, οι πόλεις του Αιγαίου ζουν με τον τρόμο μιας νέας περσικής εισβολής. Αρχικά στρέφονται προς τη Σπάρτη για να αναζητήσουν στήριγμα. Όμως, η μεγάλη δωρική πόλη, συγκλονισμένη από τη συμπεριφορά του Παυσανία, ο οποίος κατηγορήθηκε για συνεννοήσεις με τον Ξέρξη, δείχνει απρόθυμη να αναλάβει τις ευθύνες και αφήνει ελεύθερο το πεδίο στους Αθηναίους. Έτσι, με πρωτοβουλία του Αριστείδη οι πόλεις του

Αρχιπελάγους και των ιωνικών παραλίων συνάπτουν με την Αθήνα μία Συμμαχία με έδρα το νησί της Δήλου (478 π.Χ.), **Συμμαχία της Δήλου**).

Όλα τα μέλη της Συμμαχίας διαθέτουν από μία ψήφο στο συνέδριο, το οποίο συνέρχεται μία φορά τον χρόνο στη Δήλο. Είναι φυσικό η Αθήνα, που διαθέτει την ισχυρότερη ναυτική δύναμη, να επηρεάζει τις άλλες πόλεις και, ουσιαστικά, να κυριαρχεί στη Συμμαχία. Οι πόλεις που δεν επιθυμούσαν ή δεν είχαν τη δυνατότητα να συνεισφέρουν πλοία και άνδρες μπορούσαν να περιορίσουν τη συμβολή τους στην καταβολή ενός χρηματικού ποσού, του **φόρου** .

Δέκα Αθηναίοι, που έφεραν τον τίτλο του **«Ελληνοταμία»**, συγκέντρωναν τα χρήματα, τα κατέθεταν στο κοινό ταμείο της Συμμαχίας στη Δήλο και, κάθε φορά που παρουσιαζόταν ανάγκη, απέσυραν τα αναγκαία ποσά για τις δαπάνες της συντήρησης του στόλου. Ο Αριστείδης, πρώτος, καθόρισε το ποσό της εισφοράς για κάθε πόλη με τόσο δίκαιο τρόπο, ώστε οι σύμμαχοι τον ονόμασαν “τον δικαιότερο από όλους τους ανθρώπους”.

Η Συμμαχία αναγνώριζε στους Αθηναίους την ηγεμονία, δηλαδή τη δυνατότητα να σχεδιάζουν και να εκτελούν τις πολεμικές επιχειρήσεις, όμως η αυτονομία των πόλεων ήταν απόλυτα εγγυημένη.»

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΑ

Γιατί ο Κίμων, όντας πλούσιος, και τις λειτουργίες που του επέβαλλε η Πολιτεία τις εκτελούσε με λαμπρό τρόπο και πολλούς από τους συνδημότες του τους συντηρούσε ξοδεύοντας από τη δική του περιουσία. Γιατί κάθε πολίτης που καταγόταν από το δήμο των Λακιαδών μπορούσε, αν ήθελε, να πηγαίνει καθημερινά στο σπίτι του Κίμωνα και να προμηθεύεται ό,τι του ήταν αναγκαίο για να συντηρηθεί. Ακόμη και οι κήποι του ήταν άφρακτοι, για να παίρνει ο καθένας όσα φρούτα ήθελε.

Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία, XXVII, 3 (μετ. Β.Σ.)

Η ιστορική πηγή, παρμένη από το σημαντικό αυτό πολιτειολογικό έργο του μεγάλου αρχαίου φιλοσόφου, μας φανερώνει το θαυμασμό του Αριστοτέλη για την προσωπικότητα και το χαρακτήρα του αθηναίου στρατηγού Κίμωνα, νικητή σε πολλές μάχες των Περσών σε Μικρά Ασία και Κύπρο. Από πολιτικής άποψης, ο Κίμων ήταν αρχηγός των αριστοκρατικών Αθηναίων, γι' αυτό και αργότερα εξορίστηκε με απόφαση του αθηναϊκού Δήμου, αλλά ανακλήθηκε και πολέμησε τους Πέρσες μέχρι το τέλος της ζωής του. **Σύμφωνα με το σχολικό βιβλίο σελ.69-70:**

«Μετά το θάνατο του Αριστείδα και την εξορία του Θεμιστοκλή με την κατηγορία του **μηδισμού** (471 π.Χ.), ο Κίμων, γιος του Μιλτιάδη και ηγέτης του αριστοκρατικού κόμματος, επιβάλλεται ως ο

αναμφισβήτητος ηγέτης στην Αθήνα και εφαρμόζει απρόσκοπτα τον πολιτικό του σχεδιασμό. Κύρια σημεία του: διεύρυνση της Συμμαχίας της Δήλου, συνέχιση του πολέμου κατά των Περσών, φιλικές σχέσεις με τη Σπάρτη. Μετά τη νίκη του Κίμωνα εναντίον των Περσών στον **Ευρυμέδοντα ποταμό** της Παμφυλίας (467 π.Χ.), οι δυνάμεις της Συμμαχίας της Δήλου κυριαρχούν απόλυτα στο Αιγαίο.»

Ο χαρακτήρας του Κίμωνα, όπως προκύπτει μέσα από τις πληροφορίες του Αριστοτέλη, διακρινόταν για τη φιλοπατρία και τη φιλανθρωπία του. Ο Κίμων παρουσιάζεται ως το παράδειγμα εύπορου αθηναίου, ο οποίος διαρκώς προσφέρει ευεργεσίες στους συμπολίτες του. Στο παράδειγμα του Κίμωνα, αν και πολιτικοί του αντίπαλοι. Στηρίχτηκαν αργότερα οι δημοκρατικοί ηγέτες για να προωθήσουν την πολιτική της «έμμεσης-τιμητικής» φορολόγησης του μεγάλου πλούτου, με τη θέσπιση των «λειτουργιών» (βλ. σελ. 73 του σχολικού βιβλίου). Ο Κίμων προσφέρει σε μια εποχή που δεν είχαν ακόμη καθιερωθεί οι λειτουργίες. Βέβαια, θα μπορούσε κάποιος να επισημάνει ότι με τις προσφορές του στους απόρους πολίτες ο ίδιος ο Κίμων κερδίζει πολιτική δύναμη.

Ο ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ ΧΑΝΕΙ ΤΙΣ ΕΞΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ

Όσο μεγάλωνε η επιρροή του δημοκρατικού κόμματος και πήρε στα χέρια του την αρχηγία ο Εφιάλτης, πολιτικός που είχε τη φήμη του αδωροδόκητου και του δίκαιου, άρχισε πόλεμο με τον Άρειο Πάγο. Και στην αρχή καθαίρεσε πολλούς από τους Αρειοπαγίτες κατηγορώντας τους για κακή διαχείριση. Έπειτα αφαίρεσε από τη βουλή του Αρείου Πάγου όλα τα πρόσθετα προνόμια, με τα οποία αυτή ήταν ουσιαστικά ο φρουρός του πολιτεύματος, και άλλες από τις εξουσίες τις παραχώρησε στη βουλή των Πεντακοσίων, άλλες στην Εκκλησία του Δήμου και στα δικαστήρια.

Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία, XXV, 1-2 (μετ. Β.Σ.)

Η ιστορική πηγή αναφέρεται στο ιστορικό γεγονός που διαβάζουμε και στο σχολικό μας βιβλίο, **στη σελ. 71**, για την κατάργηση των εξουσιών του συντηρητικού-αριστοκρατικού δικαστηρίου και βουλευτηρίου του Άρειου Πάγου από τους δημοκρατικούς ηγέτες Εφιάλτη και Περικλή γύρω στο 460 π.Χ.. Αρχικά ο Άρειος πάγος είχε και όλες τις δικαστικές αλλά και μεγάλες πολιτικές αρμοδιότητες, εξουσίες και προνόμια. Φαίνεται ότι εκτός από την αποκλειστική εκδίκαση των νομικών διαφορών είχε λόγο στην πρόταση και ψήφιση των νόμων και θεωρούνταν μέχρι τότε ο *φρουρός του πολιτεύματος*. Σύμφωνα με το κείμενο του Αριστοτέλη η κατηγορία των δημοκρατικών εναντίον των δικαστών του Αρείου Πάγου ήταν ότι έκαναν «κακή διαχείριση» των εξουσιών τους.. **Όμως, όπως έχουμε διαβάσει στο σχολικό μας βιβλίο (σελ.71) ο Άρειος Πάγος ήταν το προπύργιο του συντηρητισμού, επομένως οι δημοκρατικοί δεν του είχαν εμπιστοσύνη.**

Τις εξουσίες του Αρείου Πάγου τις πήραν στα χέρια τους: η βουλή των Πεντακοσίων (να προτείνει σχέδια νόμων), η Εκκλησία του Δήμου (να εγκρίνει μόνο αυτή τους νόμους) και τα λαϊκά δικαστήρια, με πρώτο και κύριο την Ηλιαία. Όπως έχουμε διαβάσει στο σχολικό μας βιβλίο: στον

Άρειο Πάγο απέμειναν μόνο να δικάζει τις περιπτώσεις φόνου εκ προμελέτης και εμπρησμού. (βλ. σελ.73)

Ο όρκος που έδιναν οι δικαστές της Ηλιαίας, όταν αναλάμβαναν τα καθήκοντά τους:

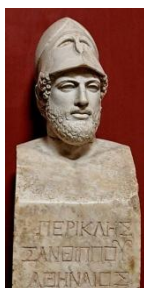
«Θα ψηφίζω σύμφωνα με τους νόμους. Στην περίπτωση που κάτι δεν προβλέπεται από το νόμο, θα αποφασίζω αυτό που είναι δίκαιο, χωρίς να παρασύρομαι από τη φιλία ή την έχθρα.

Θα ψηφίζω λαμβάνοντας αποκλειστικά υπόψη αυτό που έχει κατατεθεί στο δικαστήριο.

Θα ακούω με την ίδια προσοχή και τα δύο αντίδικα μέρη.

Ορκίζομαι στο Δία, τον Απόλλωνα και τη Δήμητρα».

Η παραπάνω ιστορική πηγή μας υπενθυμίζει όσα διαβάζουμε **στη σελ. 73** του σχολικού μας βιβλίου για το μεγάλο αθηναϊκό λαϊκό δικαστήριο της Ηλιαίας. Η *Ηλιαία* αποτελείτο 6.000 δικαστές, οι οποίοι εκλέγονταν, με θητεία ενός έτους, από την Εκκλησία. Η Ηλιαία χωριζόταν σε 10 τμήματα, ένα για καθεμία από τις δέκα φυλές της Αθήνας. Το κάθε τμήμα είχε αρμοδιότητα σε διαφορετικό δικαστικό τομέα. Ο όρκος των Ηλιαστών δικαστών φανερώνει ότι η αρχή πάνω στην οποία πρέπει να στηρίζεται η δικαιοσύνη είναι η πλήρης αντικειμενικότητα και αμεροληψία των δικαστών, αφού ακούσουν το ίδιο προσεκτικά τους αντιδίκους και εξετάσουν γεγονότα και επιχειρήματα.

Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ, ΕΝΑΣ ΜΕΓΑΛΟΣ ΗΓΕΤΗΣ

Ο Περικλής είχε μεγάλο κύρος και μεγάλες ικανότητες, και αποδείχτηκε φανερότατα ανώτερος χρημάτων. Ήταν γι' αυτό σε θέση να συγκρατεί το λαό, χωρίς να περιορίζει την ελευθερία του. Δεν παρασυρόταν από τον λαό, αλλά εκείνος τον καθοδηγούσε. Δεν προσπαθούσε να αποκτήσει επιρροή με παράνομα μέσα και δεν κολάκευε το πλήθος με ρητορείες και είχε τόσο μεγάλο κύρος, ώστε μπορούσε να τους εναντιωθεί και να προκαλέσει την οργή τους. Όταν καταλάβαινε ότι οι συμπολίτες του, από υπεροψία, γίνονταν υπερβολικά τολμηροί, ενώ δεν το επέτρεπαν οι περιστάσεις, τους συγκρατούσε φοβίζοντάς τους με τα λόγια του κι όταν τους έβλεπε φοβισμένους χωρίς λόγο, τους έδινε θάρρος. Έτσι η πολιτεία φαινομενικά ήταν δημοκρατία, ενώ πραγματικά την κυβερνούσε ο πρώτος της πολίτης.

Θουκυδίδης, Ιστορία, Α, 96 (μετ. Αγγ. Βλάχου)

Η ιστορική αυτή πηγή αποτελεί τον κλασικό και πιο ολοκληρωμένο χαρακτηρισμό του πιο μεγάλου ηγέτη της αθηναϊκής δημοκρατίας, του Περικλή, το όνομα του οποίου συνδέεται με τη μέγιστη ακμή της Αθήνας, το «χρυσόν αιώνα». Συνδέουμε την ιστορική μαρτυρία του Θουκυδίδη, για τον Περικλή, με όσα διαβάζουμε στη σελ. 71 του σχολικού μας βιβλίου: *Ο Περικλής, γόνος του παλαιού γένους των Αλκμεωνιδών και μαθητής του φιλόσοφου Αναξαγόρα, εμφανίζεται για πρώτη φορά στον πολιτικό ορίζοντα της Αθήνας στο πλευρό του Εφιάλτη, του ηγέτη του δημοκρατικού κόμματος, το 462 π.Χ..*

*Μετά τη δολοφονία του Εφιάλτη και την πολιτική αποδυνάμωση του Κίμωννα, ο Περικλής, ως αρχηγός του δημοκρατικού κόμματος, θα αρχίσει να εφαρμόζει το προσωπικό του πολιτικό πρόγραμμα. Για τον Περικλή δημοκρατία σημαίνει ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στο νόμο αλλά συγχρόνως και δυνατότητα για όλους να διάγουν μια άνετη ζωή. Καθιερώνει τη μισθοφορία, ένα είδος οικονομικής ενίσχυσης για τους απορότερους, ώστε να μπορούν, απερίσπαστοι, να παρακολουθούν τις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου και να ασκούν τα πολιτικά τους δικαιώματα. Ακόμη και οι φτωχότεροι είχαν τη δυνατότητα να καταλαμβάνουν πολιτειακά αξιώματα. Επιπλέον, η Πολιτεία αναπτύσσει θεσμούς κοινωνικής προστασίας και πληρώνει, για τους απόρους, το αντίτιμο του εισιτηρίου τους για την είσοδό τους στο θέατρο (**θεωρικά χρήματα**). Ακόμη ο Περικλής συλλαμβάνει το σχέδιο της ανοικοδόμησης μεγάλων δημόσιων έργων, τα οποία θα προσφέρουν εργασία σε πολλούς και θα αλλάξουν την όψη της πόλης. Η πόλη της Αθηνάς θα μεταμορφωθεί.*

*Ο ίδιος ο Περικλής δεν είναι παρά **ο πρώτος ανάμεσα στους πολίτες**. Η μεγαλύτερη δόξα για τον Περικλή είναι ότι, παρόλο που κυριάρχησε για πολλά χρόνια στον πολιτικό στίβο της Αθήνας και συγκέντρωσε στα χέρια του εκτεταμένες εξουσίες, ποτέ δεν ξέφυγε από τη δημοκρατική νομιμότητα.*

Ο Θουκυδίδης επομένως εκφράζει το θαυμασμό του για τα μεγάλα προτερήματα ενός πολιτικού σαν τον Περικλή, που με τη γνώση και το ταλέντο του οδηγεί το λαό του στις καλύτερες δυνατές αποφάσεις για το κοινό όφελος. Για έναν ηγέτη που ήξερε να χειρίζεται τα προβλήματα αναλόγως των απαιτήσεων της συγκυρίας, και αναλόγως να καθοδηγεί, πάντα με σεβασμό στην ελευθερία, έναν σπουδαίο λαό, του οποίου γνωρίζει άριστα την κατάσταση, τη σκέψη και την ψυχολογία. Στη σκέψη του Θουκυδίδη ο Περικλής συνδυάζει το πιο κατάλληλο μίγμα αρετών δημοκρατισμού και «αριστοκρατισμού» (με την έννοια όχι του πλούτου, αλλά της **πνευματικής υπεροχής** που δίνουν **το ταλέντο, η βαθιά γνώση και το ακέραιο ήθος του σωστού πολιτικού ηγέτη, ο οποίος ακριβώς επειδή έχει γνώση και απόλυτη εντιμότητα στους σκοπούς και στις πράξεις του δεν ανέχεται καμιά κολακεία, καμιά μικρότητα και καμιά δημαγωγία**).

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ; (μιλάει ο Περικλής)

«Το πολίτευμα που έχουμε δε γυρεύει να πάρει τους νόμους από τους ξένους πιο πολύ είμαστε εμείς το παράδειγμα σε μερικούς παρά που ξεσηκώνουμε ό,τι κάνουν οι άλλοι. Το όνομά της, επειδή δε ζούμε στηριγμένοι πάνω στους λίγους παρά στους περισσότερους, είναι η κυριαρχία του δήμου, δημοκρατία.»

*Θουκυδίδης, Ιστορία, Β' 37, 1 απόσπασμα από τον περίφημο ΕΠΙΤΑΦΙΟ ΛΟΓΟ.
(μετ. Ι.Θ. Κακριδή)*

Αρχές της αθηναϊκής δημοκρατίας είναι ο εξής:

Α) Η εξουσία βρίσκεται στα χέρια της κοινωνικής πλειοψηφίας. Οι πολιτικές αποφάσεις λαμβάνονται –κατά πλειοψηφίαν- από τον κυρίαρχο αθηναϊκό λαό, δηλ. στις τότε κοινωνικές συνθήκες του δουλοκτητικού συστήματος: **από τους ελεύθερους Αθηναίους πολίτες, που δεν έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα.**

Β) Επικρατεί η ισονομία και η ισοπολιτεία, δηλαδή σε όλες τις περιπτώσεις που οι πολίτες έχουν ανάγκη προσφυγής στο κράτος για τη ρύθμιση των μεταξύ τους διαφορών και άλλων προβλημάτων, **ισχύει ακριβώς ο ίδιος νόμος για όλους, ισχύουν τα ίδια μέτρα και σταθμά, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η κοινωνική θέση και το οικογενειακό όνομα.** Γεγονός πρωτοποριακό για την αρχαιότητα σε παγκόσμιο επίπεδο.

Γ) Επικρατεί η αξιοκρατία στην ανάδειξη των πολιτών σε δημόσιες θέσεις και αξιώματα. Δηλαδή, τα δημόσια αξιώματα ανατίθενται στους πολίτες σύμφωνα με την αξία και τις προσωπικές ικανότητες του κάθε πολίτη, και όχι σύμφωνα με την κοινωνική τους θέση.

Δ) Επικρατεί ισότητα δικαιωμάτων και ευκαιριών σε όλους τους πολίτες, που επιθυμούν να αναλάβουν αξίωμα, χωρίς δηλαδή, να αποκλείονται από την κοινωνική-ταξική τους προέλευση.

Έμπρακτη απόδειξη αποτελούν τα θεωρικά και η μισθοφορία που θέσπισε ο Περικλής, ακριβώς για να τους φτωχότερους αθηναίους ελεύθερους πολίτες να ανεβάσουν το μορφωτικό τους επίπεδο, να πάρουν στα χέρια τους και να ασκήσουν πραγματικά οι ίδιοι χωρίς εμπόδια όλες τις πολιτικές εξουσίες στην πόλη της Αθήνας.

Μισθοφορία ονομάζεται η επιδότηση, η οικονομική ενίσχυση του κράτους στους φτωχούς Αθηναίους για να μετέχουν στην εκκλησία του δήμου, αφήνοντας για το διάστημα αυτό τη βιοποριστική τους εργασία.

Θεωρικά ονομάζεται το αντίτιμο του εισιτηρίου για το θέατρο, που πλήρωνε το κράτος για τους φτωχούς, ώστε να μπορούν κι αυτοί να παρακολουθούν τις θεατρικές παραστάσεις.

ΕΝΑΣ ΠΛΟΥΣΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΚΘΕΤΕΙ ΤΑ ΕΞΟΔΑ ΜΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

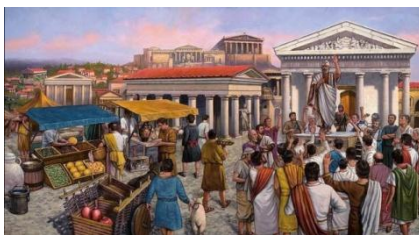
Όταν ο Θεόπομπος ήταν επώνυμος άρχοντας, αφού ορίστηκε χορηγός σε τραγωδία, ξόδεψα 3.000 δραχμές και δύο μνες. Αργότερα, τότε που πήρα το βραβείο για την προετοιμασία ανδρικού χορού 2.000 δραχμές και άλλες 800 δραχμές για τους χορευτές του πυρρίχιου στα μεγάλα Παναθήναια. Επίσης πήρα το βραβείο ως χορηγός χορού στα Διονύσια και ξόδεψα, μαζί με την ανάθεση του τρίποδα, 3.000 δραχμές.

Λυσίας, Απολογία δωροδοκίας, 1-3 (μετ. Β.Σ.)

Η αρχαία ιστορική πηγή, παρμένη μέσα από το λόγο ενός πολύ σπουδαίου ρήτορα της Αθήνας, του Λυσία, αναφέρεται στη **χορηγία**, μια από τις πιο σημαντικές «**λειτουργίες**» στην Αθήνα του 5^{ου} αιώνα π.Χ. Η **χορηγία** είναι μια πολύ σημαντική «**λειτουργία**» (δηλαδή έμμεση-τιμητική φορολογία των πιο πλούσιων πολιτών για το κοινό καλό. Αφορά την **ανάληψη της δαπάνης από πλούσιους Αθηναίους για ανέθασμα θεατρικής παράστασης. Ο χορηγός πλήρωνε τα έξοδα για τη συντήρηση του «χορού» δηλαδή των χορωδών και χορευτών που παίρνουν μέρος σε μια παράσταση μαζί με τους «υποκριτές», δηλαδή τους ηθοποιούς.** Η αθηναϊκή δημοκρατία θεωρούσε το θέατρο μεγάλο σχολείο πολιτικής σκέψης που ανέβαζε ψηλά το μορφωτικό και το γενικότερο πολιτιστικό επίπεδο των πολιτών, ακόνιζε την πολιτική τους κρίση κι επομένως τους έκανε ακόμη καλύτερους διαχειριστές της εξουσίας που ασκούν οι ίδιοι οι πολίτες στην πόλη τους. Το θέατρο ήταν βάθρο της αθηναϊκής δημοκρατίας, όπως άλλωστε αποδεικνύει και ο θεσμός των θεωρικών, τη πληρωμής δηλαδή από το κράτος του εισιτηρίου των φτωχών για να παρακολουθήσουν τις θεατρικές παραστάσεις.

Ο χορηγός έχαιρε μεγάλης τιμής και το όνομά του γινόταν αθάνατο μέσα από τα χορηγικά μνημεία, όταν το έργο που χρηματοδοτούσε διακρινόταν και έπαιρνε βραβείο στους δραματικούς (δηλ. θεατρικούς) αγώνες.

Στον περίφημο Επιτάφιο λόγο του Περικλή εμπερικλείεται και όλη η φιλοσοφία των Αθηναίων απέναντι στον πλούτο και την αξία του: **«Χρησιμοποιούμε τον πλούτο μας πιο πολύ ως δυνατότητα για κάποιο χρήσιμο έργο, παρά ως αφορμή για καυχήσιιά κι επίδειξη!»**

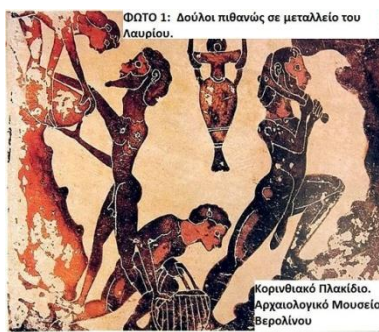
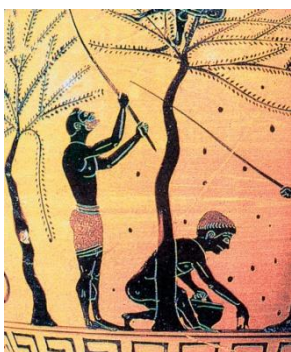

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΜΕΤΟΙΚΩΝ

Πρέπει να υπάρχει ειδική μέριμνα για τους μετοίκους, γιατί η πρόσοδος αυτή μου φαίνεται πως καταλέγεται στις καλύτερες, επειδή οι μέτοικοι συντηρούνται οι ίδιοι και προσφέρουν πολλές ωφέλειες στην πόλη, χωρίς να παίρνουν μισθό, αντίθετα καταβάλλουν το μετοίκιον. Νομίζω πως επαρκής μέριμνα είναι τούτη, να αφαιρέσουμε όσα, χωρίς να ωφελούν καθόλου την πόλη, δίνουν την εντύπωση πως ντροπιάζουν τους μετοίκους.

Ξενοφών, Πόροι, II, 1 (μετ. Α. Παπαγεωργίου)

Η ιστορική πηγή από το έργο του Ξενοφώντα αναφέρεται στους μετοίκους και στο σπουδαίο κοινωνικό ρόλο που αυτοί διαδραμάτιζαν στην Αθήνα της κλασικής εποχής. **Μέτοικοι** ονομάζονται οι μετανάστες στην Αθήνα, προερχόμενοι από άλλες ελληνικές πόλεις των οποίων ήταν πολίτες, που μετανάστευσαν σ' αυτή για οικονομικούς κυρίως λόγους, αφού η Αθήνα ήταν πολύ αναπτυγμένη. Η κύρια ασχολία τους ήταν η βιοτεχνία και το εμπόριο και, για να τους επιτραπεί να διαμένουν ανεμπόδιστα στην Αθήνα, πλήρωναν έναν ειδικό φόρο, το **μετοίκιον**. (Βλ. σχολικό βιβλίο σελ.75.) Δεν είχαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα και έπρεπα να εγγυάται για αυτούς, για τη διαγωγή και τη νομιμοφροσύνη τους απέναντι στην αθηναϊκή δημοκρατία ένας αθηναίος εγγυητής (ο «προστάτης»).

«Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣ»

Μερικοί ισχυρίζονται ότι η δουλεία δεν είναι έργο της δικαιοσύνης, αλλά της βίας. Η οικογένεια, για να είναι πλήρης, οφείλει να αποτελείται από άτομα ελεύθερα και δούλους. Πράγματι, η περιουσία αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της οικογένειας, γιατί χωρίς τα αναγκαία αντικείμενα είναι αδύνατον να ζήσεις. Δεν μπορούμε να φανταστούμε οικογένεια χωρίς ορισμένα βοηθητικά εργαλεία. Ανάμεσα στα εργαλεία, άλλα είναι άψυχα και άλλα έμψυχα. Ο δούλος είναι ένα εργαλείο έμψυχο. Εάν κάθε

εργαλείο μπορούσε, με μια απλή εντολή, να εκτελέσει μόνο του μια εργασία, τότε ο κύριος δε θα χρειαζόταν τους δούλους. Χρήσιμη για τους ίδιους τους δούλους, η δουλεία είναι δίκαιη.

Αριστοτέλης, Πολιτικά, Α, IV, 1-3 (μετ. Β.Σ.)

Η ιστορική πηγή συνδυάζεται με τις πληροφορίες που μας δίνει το σχολικό βιβλίο στη **σελ.75**. Οι δούλοι ήταν η πολυπληθέστερη κοινωνική τάξη της αρχαίας Αθήνας. Οι δούλοι αποτελούσαν την πλειονότητα του πληθυσμού της Αθήνας. Την εποχή του Περικλή κατοικούσαν στην Αθήνα περίπου 200.000 δούλοι. Άλλοι ήταν αιχμάλωτοι πολέμου, άλλοι είχαν αγοραστεί στα δουλοπάζαρα και άλλοι ήταν παιδιά δούλων. Ορισμένοι δούλοι εργάζονταν ως υπηρέτες στα αθηναϊκά σπίτια ή τους αγρούς και άλλοι υπηρετούσαν σε κρατικές υπηρεσίες ως δεσμοφύλακες, λογιστές, αστυνόμοι ή εργάτες. Οι μορφωμένοι δούλοι εκτελούσαν και χρέη παιδαγωγού σε σπίτια πλούσιων Αθηναίων.

Στην Αθήνα οι δούλοι θεωρούνταν «βοηθητικά εργαλεία» ενός νοικοκυριού. Σύμφωνα με όσα διαβάσαμε στο σχολικό μας βιβλίο (σελ.75): Η αθηναϊκή κοινωνία, σχεδόν στο σύνολό της, περιέβαλλε με στοργή τους δούλους και η κάθε οικογένεια, στους κόλπους της οποίας υπηρετούσαν, τους θεωρούσε μέλη της. (Πάντως δεν έπαυε να τους θεωρεί ανθρώπινα εργαλεία και περιουσία της). Από το κείμενο φαίνεται ότι **ο φιλόσοφος Αριστοτέλης ήταν οπαδός και ερμηνευτής του θεσμού της δουλείας στις συνθήκες της εποχής του.** Θεωρεί ότι δεν μπορεί να είναι πλήρης μια οικογένεια, χωρίς δούλους. Πιστεύει ότι οι δούλοι είναι περιουσία μιας οικογένειας όπως τα εργαλεία της. ότι οι δούλοι είναι τα αναγκαία βοηθητικά εργαλεία, **αφού δεν υπάρχει κάποιο αυτόματο εργαλείο «με μια απλή εντολή, να εκτελέσει μόνο του μια εργασία».** Αντίθετα η νεότερη και σύγχρονη εποχή αντιτάσσεται κατηγορηματικά στη δουλεία.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Από τη στιγμή που οι προμήθειες μπουν στο σπίτι, πρέπει κάποιος να τις διατηρήσει και να κάνει τις απαραίτητες εργασίες: μέσα στο σπίτι θα μεγαλώσουν τα νεογέννητα, στο σπίτι πρέπει να παραχθεί το αλεύρι που δίνουν τα δημητριακά. Το ίδιο ισχύει και για την κατασκευή των ενδυμάτων από το μαλλί. Επειδή μάλιστα όλες οι εργασίες χρειάζονται φροντίδα, και αυτές που γίνονται μέσα στο σπίτι και αυτές που γίνονται

έξω, νομίζω ότι ο Θεός ανέθεσε στη φύση της γυναίκας τις εργασίες και τις φροντίδες μέσα στο σπίτι και στον άνδρα τις εξωτερικές.

Ξενοφών, Οικονομικός, VII, 21-23 (μετ. Α. Παπαγεωργίου)

ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΑΓΑΠΟΥΝ ΤΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ

Διότι καθένας από σας συχνάζει άλλος σε μυροπωλείο, άλλος σε κουρείο, άλλος σε *σκυτοτομείο* (=τσαγκάρικο) και άλλος όπου τύχει και οι περισσότεροι πηγαίνουν σε όσους έχουν τα εργαστήριά τους κοντά στην αγορά, ενώ ελάχιστοι πηγαίνουν σε όσους απέχουν πολύ από αυτήν.

Λυσίας, Υπέρ του Αδυνάτου, 20 (μετ. Γ. Κυριαζή)

Οι δυο παραπάνω ιστορικές πηγές συνδυάζονται με όσα διαβάζουμε στο σχολικό μας βιβλίο, στις σελ. 75-76 για το ρόλο των γυναικών και των ανδρών στην κοινωνική ζωή της Αθήνας.

-Η γυναίκα στην αρχαία Αθήνα είχε το ρόλο της οικοδέσποινας, της νοικοκυράς, η οποία είχε τη φροντίδα των εργασιών του σπιτιού, των παιδιών και την επίβλεψη των οικιακών δούλων. Το κείμενο του Ξενοφώντα είναι ξεκάθαρο, καθώς την εποχή εκείνη κυριαρχούσε η οικοτεχνία. Το σιτάρι αλεθόταν στο σπίτι και τα μάλλινα ενδύματα επίσης στο σπίτι υφαίνονταν. Επομένως η γυναίκα επέβλεπε τους δούλους —οικιακούς βοηθούς—, φρόντιζε τον καλλωπισμό της, ύφαινε και μεριμνούσε για την ανατροφή των παιδιών (βλ. και στο σχολικό βιβλίο, σελ. 76). Οι γυναίκες δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα ούτε έπαιρναν δημόσια αξιώματα. Το μοναδικό αξίωμα που μπορούσε να αναλάβει μια γυναίκα στην αρχαιότητα ήταν αυτό **της ιέρειας**. Οι γυναίκες έμεναν στο σπίτι. Περνούσαν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας στο γυναικονίτη, ένα ιδιαίτερο τμήμα του σπιτιού που προοριζόταν γι' αυτές. Από το πρώτο κείμενο προκύπτει σαφέστατα ότι ο Ξενοφώντας υποστηρίζει απολύτως την επικρατούσα τότε κοινωνική αντίληψη για τη θέση των γυναικών στην κοινωνία. Πιστεύει ότι ο ρόλος της γυναίκας βρίσκεται αποκλειστικά στο νοικοκυριό, στην ανατροφή των παιδιών και στην επίβλεψη των δούλων, ώστε να εκτελείται σωστά η οικοτεχνία (άλεσμα, ύφανση κλπ.). Ακόμη περισσότερο, ο Ξενοφώντας θεωρεί αυτό τον καταμερισμό εργασίας που περιόριζε τις γυναίκες στο νοικοκυριό ως θέλημα του Θεού. (« ο Θεός ανέθεσε στη φύση της γυναίκας τις εργασίες και τις φροντίδες μέσα στο σπίτι και στον άνδρα τις εξωτερικές»)

Σύμφωνα με το κείμενο του Ξενοφώντα, οι άντρες στην αρχαία Αθήνα κάνουν τις εξωτερικές εργασίες. Ο άνδρας περνούσε το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας έξω από το σπίτι.. Ο Αθηναίος, όταν δεν ασχολείτο με την προσωπική του εργασία, σύχναζε στα γυμναστήρια, στα δημόσια λουτρά, στα κουρεία. (Το επιβεβαιώνει πλήρως η μαρτυρία του κειμένου του Λυσία.) Συζητούσε με τους συμπολίτες του από τα μικροπροβλήματα της ζωής μέχρι πολιτικά και φιλοσοφικά θέματα. Λάμβανε ενεργό μέρος στις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου. Το βράδυ, στα σπίτια τους οι εύποροι πολίτες, οργάνωναν συμπόσια με τους φίλους του όπου συζητούσαν για την τέχνη και τη φιλοσοφία.

453 x 173

ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΞΕΚΟΥΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

(μιλάει ο Περικλής)

«Ωστόσο και από τους κόπους φροντίσαμε να βρούμε, όσο γινόταν, πιο πολλές ξεκούρασες στο πνεύμα, με το να κρατούμε τη συνήθεια να κάνουμε αγώνες και θυσίες όλο το χρόνο μια πάνω στην άλλη, έπειτα και περιποιημένα σπιτικά για τον εαυτό του καθένας η ευχαρίστηση που μας δίνουν αυτά κάθε μέρα, διώχνει μακριά τη στενοχώρια».

Θουκυδίδης, Ιστορία, 38, 1 από τον ΕΠΙΤΑΦΙΟ ΛΟΓΟ (μετ. Ι. Κακριδή)

Οι Αθηναίοι –όπως άλλωστε και όλοι οι λαοί- είχαν συνειδητοποιήσει την ανάγκη του κάθε ανθρώπου για χαλάρωση από τους καθημερινούς του μόχθους και για την ψυχαγωγία εκείνη που τον αναζωογονεί και του δίνει δυνάμεις στο δύσκολο αγώνα της ζωής. Οι γιορτές και οι αγώνες εκεί ακριβώς αποσκοπούσαν. Π.χ. Μια από τις λειτουργίες, δηλαδή τις έμμεσες φορολογίες των πλούσιων Αθηναίων, ήταν και η **Γυμνασιαρχία**, δηλαδή η καταβολή των εξόδων για τη διατροφή και την εκγύμναση αθλητών που θα έπαιρναν μέρος σε «γυμνικούς αγώνες» (= αθλητικούς αγώνες) οι οποίοι συμπλήρωναν τις αρχαίες γιορτές.

Ο Περικλής στο λόγο του τονίζει:

Α) Την τεράστια ποικιλία των τρόπων ψυχαγωγίας των Αθηναίων.

Β) Τον ανώτερο πνευματικό χαρακτήρα που έλαβαν αυτές οι εκδηλώσεις στην Αθήνα.

Γ) Την απαραίτητη προϋπόθεση για όλα αυτά, που είναι βέβαια η δημοκρατία.

Η αναφορά του ρήτορα γίνεται στις γνωστές θρησκευτικές γιορτές της αρχαίας Αθήνας, και κυρίως σε κείνες όπου το θρησκευτικό τους περιεχόμενο συμπληρωνόταν από τους δραματικούς (=θεατρικούς) διαγωνισμούς, όπως π.χ. τα Διονύσια, τα Λήναια, τα Ανθεστήρια...

Οι Αθηναίοι, όπως και οι αρχαίοι Έλληνες γενικότερα, είχαν σαφώς ξεπεράσει το στενά θρησκευτικό χαρακτήρα παρόμοιων θρησκευτικών εορτών. Η προσφορά των θυσιών στους θεούς ήταν η αφορμή για πολύ ευρύτερου περιεχομένου και ανώτερης ποιότητας εκδηλώσεις (απαγγελία των ομηρικών επών, θεατρικούς αγώνες, λυρική ποίηση, ρητορικούς λόγους...).

Όπως προκύπτει από το κείμενο οι Αθηναίοι **αγαπούν την ομορφιά που βρίσκεται μέσα στην απλότητα**, την πραγματική ομορφιά που δίνουν στη ζωή η απλότητα και το καλό γούστο του καλλιεργημένου ανθρώπου, και όχι μια φαινομενική «ομορφιά» αποτέλεσμα της σπατάλης και της πολυτέλειας. **Το σχολικό βιβλίο, στη σελ. 76 παρατηρεί:** «Η μέση αθηναϊκή οικογένεια έμενε συνήθως σε ένα απλό, μονώροφο σπίτι. Τα έπιπλα, λιτά, άφηναν πολύ ελεύθερο χώρο στα δωμάτια».

Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα

Στην Αθήνα διδάσκουν και συμβουλεύουν τα αγόρια με φροντίδα. Πρώτα η τροφός, η μητέρα, ο παιδαγωγός κι ο ίδιος ο πατέρας φροντίζουν πώς το αγόρι θα γίνει πολύ καλό, διδάσκοντάς του ότι το ένα είναι δίκαιο, το άλλο, όμως, είναι άδικο, και ότι αυτό είναι καλό, ενώ το άλλο είναι άσχημο.

Έπειτα, όταν τα αγόρια φτάσουν στην κατάλληλη ηλικία, οι γονείς τα στέλνουν στα σχολεία, όπου οι δάσκαλοι της γραφής φροντίζουν να μάθουν τα παιδιά γράμματα και να καταλαβαίνουν τα κείμενα, ενώ αφετέρου οι δάσκαλοι της μουσικής προσπαθούν με το παίξιμο της λύρας να τα κάνουν πιο ήμερους ανθρώπους και να εξοικειώσουν τις ψυχές των παιδιών με το ρυθμό και την αρμονία.

Επιπλέον, τα αγόρια συχνάζουν στα γυμναστήρια και στις παλαίστρες, όπου οι δάσκαλοι της γυμναστικής κάνουν πιο δυνατά τα σώματά τους, για να μη βρίσκονται στην ανάγκη να δειλιάζουν εξαιτίας της κακής σωματικής τους κατάστασης.

Πλάτωνος: «*Πρωταγόρας*», 325c-326c. (διασκευή στο βιβλίο Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Α΄ Γυμνασίου).

Αυτό το κείμενο συνδυάζεται με όσα αναφέρει το σχολικό βιβλίο στη σελ.76: «*Η ανατροφή των παιδιών διέφερε ανάλογα με το φύλο. Ενώ τα κορίτσια έμεναν στο σπίτι και μάθαιναν από τη μητέρα τους το σύνολο των οικιακών εργασιών, τα αγόρια από την ηλικία των επτά ετών στέλνονταν σε ιδιωτικά σχολεία, για να μορφωθούν.*»,

αλλά και στη σελ. 78 που αφηγείται τα σχετικά με την εκπαίδευση των αγοριών της κλασικής εποχής:

«*Η αρμονική ανάπτυξη του σώματος και του πνεύματος είχε τεθεί ως υπέρτατος παιδευτικός στόχος από την αθηναϊκή Πολιτεία. Η ανάπτυξη του καλού γούστου, της ευπρέπειας, της κοινωνικότητας και της οξυδερκούς πολιτικής σκέψης ήταν επίσης παραπληρωματικοί στόχοι των εκπαιδευτικών επιδιώξεων. Η μουσική κατέχει δεσπόζουσα θέση σ' αυτή τη μαθησιακή διαδικασία. Ο παιδαγωγός, συνήθως ένας μορφωμένος δούλος, βοηθά στο σπίτι το αγόρι στην εκμάθηση των μαθημάτων του και το συνοδεύει στο σχολείο του. Εκεί ο γραμματιστής του διδάσκει γραφή, ανάγνωση και την κατανόηση των ομηρικών επών. Ο κιθαριστής διδάσκει στο παιδί μουσική και ο παιδοτρίβης το εκγυμνάζει. Αργότερα, στην εφηβική ηλικία, τα παιδιά των πλούσιων Αθηναίων, που επεδίωκαν μια υψηλή σταδιοδρομία στον πολιτικό τομέα, διδάσκονταν από τους σοφιστές τη ρητορική, την τέχνη της ορθής έκφρασης και της ικανότητας να πείθεις τον δήμο. Οι σοφιστές ήταν μορφωμένοι άνθρωποι, οι οποίοι είχαν συρρεύσει στην Αθήνα απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας, ακόμα και από τις αποικίες, και δίδασκαν στους νέους τη ρητορική με αδρή αμοιβή.*»